

Article History

Received / Geliş
12.07.2019

Accepted / Kabul
29.10.2019

Available Online / Yayınlanma
31.10.2019

BROOM MAKING IN EDİRNE AND ITS CURRENT STATUS

EDİRNE SÜPÜRGEÇİLİĞİNİN YAPIMI VE GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU¹

Aynur SARICA²

Abstract

Edirne has been conquered by Murat I in 1361 and served as the capital of Ottoman Empire Between 1361 and 1453 after Bursa. In this manner, a lot of artists and merchants came to Edirne, many arts and craft work developed in Edirne hereafter. Crafts such as Sericulture, saddlery, girth making, towel work, basketry, tannery, feltwork, carving, carpentry, case making, toy making, locksmithing, smithery, jewelry, coppersmith, halva making, candle making, mirror making began in Edirne and thrived significantly. Broom making in Edirne has an important place in traditional arts in Edirne. Best brooms are manufactured in Edirne. These brooms are used for cleaning and given to brides. Brooms given to brides are decorated with materials such as mirror, pompon, and beads. They are put as a dowry when prospective brides marry. There are several stories about brooms for brides in Edirne. One of them is about indicating when a girl is in her marriage age by hanging up a broom with a hobnail. Today, bridal brooms are produced in miniature form and utilized as a touristic material, commercialized as mirrored brooms. Brooms for cleaning serve the same purpose as today's vacuum cleaners. Traditional broom-making lost its importance and is considered a forgotten craft in Edirne. As technology developed, the need for hand-made brooms gradually decreased. In this study, the stages of Edirne broom making craft were given and the materials used and their current status were determined.

Keywords: Broom, Edirne, Craft, Broom, Broom Master.

Özet

Edirne şehri 1361 yılında I. Murat tarafından fethedilmiş olup Bursa'dan sonra 1365-1453 yılları arasında bir asra yakın Osmanlı Devletine başkentlik yapmıştır. Bu sebeple birçok sanatçı ve tacir Edirne'ye gelmiş, sonuçta şehirde birçok sanat ve zanaat kolları gelişmiştir. İpekçilik, saraçlık, kolancılık, havluculuk, sepetçilik, debbaçılık, keçecilik, oymacılık, marangozluk, kutuculuk, oyuncakçılık, çilingircilik, demircilik, kuyumculuk, bakırcılık, helvacılık, mumculuk, aynacılık, vs. gibi birçok zanaat kolları Edirne'de doğmuş ve gelişerek büyümüştür. Edirne'nin geleneksel sanatları içinde süpürgecilik önemli bir yer tutmaktadır. Türkiye'nin en iyi süpürgeleri Edirne'de yapılmaktadır. Bu süpürgeler, daha çok temizlik ve gelin süpürgesi olarak kullanılmaktadır. Gelin süpürgesi ayna, ponpon, boncuk gibi malzemeler kullanılarak süslenip, kızlara çeyiz olarak konulan bir süpürge çeşididir. Edirne'de gelin süpürgesi ile ilgili pek çok deyim ve gelenek de bulunmaktadır. Bunlardan biri bir genç kız evlenme çağına geldiğini anlatmak için evde kapının arkasına, süpürgeye kabara denilen bir çivi çakılarak asmaktır. Günümüzde gelin süpürgesi artık turistik amaçla minyatür olarak yapıp aynalı süpürge ismiyle pazarlanmaktadır. Evlerin ve diğer mekânların temizliğinde kullanılan süpürgelerin yerini ise bugün elektrik süpürgeleri almıştır. Bu sebeple geleneksel süpürge yapımı eski önemini kaybetmekte olup, Edirne'de unutulmaya yüz tutmuş zanaatlardan biri haline gelmiştir. Bu çalışmada, Edirne süpürge yapım zanaatının aşamaları verilmiş, kullanılan malzemeler ve mevcut durumları belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Süpürge, Edirne, aynalı süpürge, zanaat, süpürge ustası.

¹ Bu çalışmanın kısa versiyonu 25-27 Haziran 2019 tarihleri arasında Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nde gerçekleştirilmiş olan III. Uluslararası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda bildiri olarak yayınlanmıştır.

² Öğretim Görevlisi, Trakya Üniversitesi Şehit Ressam Hasan Rıza GSMYO, aynursarica@trakya.edu.tr

GİRİŞ

Edirne bölgesine ilk yerleşenler, Trak kabilesinden olan Odrisler ve Bettegeriler olduğu bilinmektedir.³ Büyük İskender burayı Makedonya topraklarına katmıştır. Daha sonra 395 yılında Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasıyla bu topraklar Doğu Roma yani Bizans toprakları olmuştur.⁴ 1361 yılında I. Murat tarafından fethedilerek Osmanlı topraklarına katılmış olan Edirne, 1365-1453 yıllarında 88 yıl Osmanlı Devletine başkentlik yapmıştır.⁵

İpekçilik, saraçlık, kolancılık, havluculuk, sepetçilik, debbağcılık, keçecilik, oymacılık, marangozluk, kutuculuk, oyuncakçılık, çilingircilik, demircilik, kuyumculuk, bakırcılık, helvacılık, mumculuk, aynacılık, vs. gibi birçok zanaat kolları Edirne'de gelişip büyümüştür.⁶ Bu geleneksel zanaatlardan biri de süpürgeçiliktir. Teknoloji ve sanayinin gelişmesiyle birlikte yeni meslekler ortaya çıkmakta, var olan bazı mesleklerde kaybolmaya yüz tutmaktadır. Edirne, geçmişte Türkiye'nin her tarafına süpürge gönderirken ne yazık ki günümüzde bu zanaatın yok olmaması için mücadele vermektedir.

Süpürgeçilik mesleğinin tarihi çok eskilere dayanmakta olup Balkanlardan Türkiye'ye göç eden Türklerle birlikte Anadolu'nun çeşitli yerlerine dağılmıştır.⁷

Süpürgeçilik, ot işleri kapsamında değerlendirilen süpürge otu ile yapılan kendine özgü bir iş koludur. Trakya'da Edirne, Kırklareli; Anadolu'da ise Adapazarı, Trabzon, Kırıkkale-Delice, Kayseri-Develi gibi yerlerde süpürge yapımı devam etmektedir.⁸ Edirne'de süpürge yapımı, Balkan topraklarında bulunan eski Yugoslavya'dan Türkiye'ye göç eden Türkler ve Edirne'de bulunan Yahudiler tarafından yoğun bir şekilde yapılmıştır. Roman vatandaşlarımızdan da süpürge işi yapan olmuştur. Yahudilerin İsrail'e gitmeleri ile günümüzde bu zanaat Türkler tarafından devam ettirilmektedir. Edirne'de geçmişte süpürge otu çok fazla ekimi yapılan bir bitkiydi. Yapılan süpürgelerin hepsi Edirne'de üretilen süpürge otları ile yapılmaktaydı.⁹ Süpürge otu süpürgecinin ana hammaddesidir. Süpürge otu, sulak yerleri sevmesinden dolayı, Adesa adı verilen dünyanın en iyi kaliteli süpürge otu Edirne'nin nemli topraklarında yetişmektedir.¹⁰ Fakat günümüzde süpürge otunun işçiliği fazla olduğu için ekimi de çok azalmıştır. Edirne merkez köylerinden Elçili, Doyran, Tatarköy, Bosnaköy, Menekşesofular Karakasım, Tayakadın, Orhaniye, Uzunköprü'nün köylerinden ise Beykonak, Kırkkavak Karapınar, Hasanpınar, Süleymaniye, Dereköy, Çavuşlu, Maksutlu gibi köylerinde hala ekilmektedir. Edirne'nin Kirişhane mahallesinde de süpürge otu ekimi yapılmaktadır. Edirne'de ekilen süpürge otları ihtiyacı karşılamadığı zamanlar Bulgaristan ve Moldova'dan süpürge otu, Romanya'dan ise süpürge tohumları getirilmektedir. Romanya süpürge otu tohumlarından yetişen süpürge otlarının telleri kısa (1 metre) ve işçiliği daha kolay olmasından dolayı ekimi tercih edilmektedir. Edirne'nin yöresel süpürge otların telleri iki metre olup, süpürge yapımı için daha elverişli fakat işçiliği fazladır. Bunun için Romanya'dan getirilen tohumlar tercih edilmeye başlanmıştır. Esmer ve kırmızı renginde süpürge otları tercih edilmez. Zira kükürtleme yapılırsa bile bunların rengi

³ <https://tr.wikipedia.org/wiki/Edirne> 17.06.2019

⁴ <http://www.tmo.gov.tr/Upload/Images/SubeHarita/Kultur/edirne.pdf> 17.06.2019

⁵ <https://webdosya.csb.gov.tr/db/edirne/webmenu/webmenu11222.pdf> 17.06.2019

⁶ Osman Nuri Peremeci, *Edirne Tarihi*, Bellek Yayınları, Edirne 2011, s.316.

⁷ Rifat Gürgendereli, "Edirne'ye Has Bir El Sanatı Olarak Süpürgeçilik ve Süpürgeçilikte Kullanılan Terimler", *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/8 Faal 2009, s.1415.

⁸ Örcün Barışta, *Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Halk Plastik Sanatları*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2005, s.315.

⁹ Halil İnalıcı, Doğum Yeri: Koşkova/Bulgaristan, Yaş: 70, Eğitim Durumu: İlkokul.

¹⁰Etso İş Rehberi, 2009, Edirne, s.30.

değişmemektedir. Bu sebeple altın renginde olan süpürge otları tercih edilmektedir. Ekimi yapılan süpürge otu tohumu altın sarısı olsa bile, ekimi yapılan toprak uygun değilse rengi esmer ya da kırmızı olabilmektedir.¹¹

Edirne'de ekilen süpürge otu süpürge yapımının yanında hayvanlara yem olarak ve kâğıt yapımında da kullanılmaktadır.¹²

Edirne'de en eski zanaatlardan biri olan süpürgecilik, teknolojinin gelişmesi ve değişen hayat tarzları sebebiyle gün geçtikçe unutulmaya başlanmıştır. Aynı zamanda bu zanaatın ekonomik şartlar sebebiyle de bu mesleğe ilgi her geçen gün biraz daha azalmakta, yeni çırak ve kalfalar yetişmemektedir. Günümüzde kullanım alanı eskiye oranla azalmış olsa da evlerde banyoyu, apartman merdivenini ve balkon gibi mekânları yıkamak, süpürmek için; köylerde ise evin avlusunu süpürmek veya farklı köy işlerinde kullanımına devam edilmektedir, öyle görünüyör ki kullanılmaya da devam edilecektir. Kış aylarında hava şartları sebebiyle durmaya başlayan satışlar baharın gelmesiyle, bayramlarda temizlik işlerin yoğunlaşmasıyla vs. süpürge ihtiyacı artmaktadır. Anadolu'da Trakya bölgesine göre daha fazla kullanımı devam etmektedir. Bu sebeple satışın çoğunluğu Anadolu'ya yapılmaktadır. Edirne'de çiftçi süpürge otunu eker, toplama zamanı gelince mahsulü tarladan kaldırır, kurutur, sonra tohumlarını makinelerde veya elde tarayıp süpürgeден ayırır. Daha sonra tekrar kurutup balya veya demet haline getirdikten sonra Borsa da müzayede ile imalatçı süpürge ustalarına satmaktadır. Ustalar da bunları zare (ayıklayıcı), taslak, tepe ve dikim aşamalarından sonra kullanıma hazır hale getirmektedirler. Kısacası evimizde çeşitli şekillerde kullandığımız süpürgeler, zorlu bir üretim ve yapım aşamasından geçmektedir.

Eskiden süpürge üreticileri süpürgeci hanı denilen yerlerde toplanmaktaydılar. Bu hanlardan en ünlüsü Bostan pazarında bulunan Meriç Han idi. Günümüzde bu han yıkılmıştır. 1940-1950 yıllarında Edirne'de 360 atölye olduğu, her iş yerinde 25-30 kişinin çalıştığı bilinmektedir. Süpürge atölyelerin yanı sıra gezginci süpürge ustaları da köylerde dolaşır kurdukları tezgâhta süpürge üretirlerdi. Bu ustalar çok becerikli olup, süpürgecinin bütün aşamalarını bilip tek başlarına yaparlardı. Uzunköprü Maksutlu Köyü'nde son gezginci usta olarak hatırlanan Mustafa Posta sipariş süpürgeleri yaparken ölmüştür. Süpürgecilik eskiden itibarlı bir meslek olup, kullandıkları iplerin boyasının ele çıkması sebebiyle bu meslek erbabının süpürgeci olduğu ellerinden belli olurdu. Öyle ki süpürgecilere kız istendiğinde hiç sorgulamadan kız verilir.¹³ Günümüzde Ticaret ve Sanayi Odası Borsası'na kayıtlı süpürge borsasında 7 dükkan, terziler odasına kayıtlı ise toplam 4 dükkan süpürge yapımına devam etmektedir. Günümüzde, büyük ölçekli süpürge üretimi gerçekleştiren ve ihracat yapanlar Ticaret ve Sanayi Odasına, küçük ölçekli üretim yapanlar Terziler Odasına kayıtlı olmak durumundadır.

Edirne'de farklı amaçlar için yapılan süpürge çeşitleri vardır. Bunlar; temizlik için kullanılan süpürgeler ve gelin süpürgesi olarak ana hatlarıyla ikiye ayrılır.

A. Temizlik Süpürgesi

Tavan süpürgesi: Binalarda tavanda oluşan örümcek ağları v.s. almak için kullanılır.

Ev Süpürgesi: Evde yeri, balkon ve banyoyu temizlemek, süpürmek için kullanılır.

¹¹ Halil İnalıcı, Doğum Yeri: Koşkova/Bulgaristan, Yaş: 75, Eğitim Durumu: İlkokul

¹²Neriman Gürtunan, "Süpürge Darısı(Sorghum Technicus)'dan Yararlanılma Olanakları, Edirne'de Süpürge Sanatı ve Bu Sanatın Ekonomik Önemi", *Türk Halkbilim Araştırmaları Yılığ* 1977, Ankara Üniversitesi Basımevi, Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları:28, Süreli Yayınlar Dizisi:4, Ankara 1979, s.107.

¹³ Behiç Günalan, "Süpürgecinin Anayurdu Edirne", *Edirne Dergisi*, Sayı:11, Haziran 2003, s.24.

Sırlıklı Süpürge: Evin avlusunu ve bahçe süpürmek için kullanılır. Bu süpürgeye bahçe süpürgesi de denilmektedir. Bu tip süpürgeler otların içinde yer alan çok uzun, kalın, renksiz (kırmızı, yeşil, esmer) olan tellerden yapılmaktadır.

Top Süpürge: El ve sırlıklı süpürgelerin telleri makasla kesilip düzeltildiğinde ortaya çıkan kısa tellerden top süpürge yapılır. İnce kısa tahta bir sap çevresine bu teller silindir şeklinde sarılmak suretiyle yapılır. Eskiden tuvalet, lavabo, banyo küveti temizliğinde kullanılırdı. Bunlar 100-150gr. ağırlığında yapılır.

Küçük El Süpürgesi: Teller ayrılırken süpürge otunun ortasında bulunan yürek olarak tabir edilen kısa, kalın olan teller süpürge yapımına uygun olmadığı için fırçalık adı altında ayrılır. Bu tellerden küçül el süpürgeleri denilen süpürgeler yapılır.¹⁴

1. Süpürge Yapımında Kullanılan Araç-Gereçler

1.1.Ayakcak: Süpürge yapımı sırasında bağlayıcı ustanın kullandığı tezgâh.

1.2.Çatal Bizi: Bir çivi çeşidi olup bağlayıcı usta telleri süpürgeye bağlamak için kullanır.

Fotoğraf 1. Biz

1.3.Deste Bıçağı: Deste yapım aşaması sırasında kullanılan bıçak. Süpürge bıçağı veya kancalı bıçak da denilir.

Fotoğraf 2. Deste bıçağı

1.4.Deste İpi: Sarıcı ustası tarafından desteleri bağlamak için kullanılan pamuklu ip.

Fotoğraf 3. Deste İpi

¹⁴ Halil İnalıcı, Doğum Yeri: Koşkova/Bulgaristan, Yaş: 70, Eğitim Durumu: İlkokul

- 1.5.Kabara:** Hediyelik ve gelin süpürgesinin baş kısmına çakılan başlı, pullu çivi.
- 1.6.Kefane:** Dikiş yapan ustanın avucunda bir nevi yüksük görevi gören kösele parçası.
- 1.7.Kolon:** Süpürge üzerinde dikiş ustasının attığı ip sırasına verilen ad. Her sıra bir kolon olarak ifade edilir. Süpürgenin kalitesine göre üç beş arasında kolon dikilir.
- 1.8.Mengene:** Süpürgenin sap kısmından aşağı doğru iki yüzündeki süpürge tellerini sıkıştıran bu suretle dikişi kolaylaştıran tahtadan yapılan alet. Sıkıştırma işlemi bittikten sonra tokmakla vurularak süpürge düzeltilir.
- 1.9.Süpürge Yalağı:** Süpürgeyi yumuşatmak için kullanılan su yalağı.
- 1.10.Şip:** Bir çeşit çivi, kolonların hizasının düzgün olması için kullanılır.
- 1.11.Taktak:** Bağlayıcı ustanın süpürgeyi tel ile bağlarken sıkmaya yarayan, tezgâhında üzengiye benzeyen ayağa takılan alet.

Fotoğraf 4. Taktak

- 1.12.Tel Çıkrık:** Süpürgeye teli bağlamak için kullanılan telin bulunduğu makara sistemi.

Fotoğraf 5. Çıkrık

1.13.Tokmak: Tahtadan yapılan süpürge yapımı sırasında süpürgeye vurarak düzeltmek için kullanılan alet.

Fotoğraf 6. Tokmak

1.14.Zincir: Bağlayıcı ustanın koltuğuna sabitlenerek taktakın gerginliğini sağlamaktadır.¹⁵

Fotoğraf 7. Zincir

1.15.Süzgeç: Yalak olmayan dükkânda kükürtlemeden önce süpürge demetlerini ıslatmak için kullanılan alet.¹⁶

Süpürge yapımına geçmeden önce süpürge tellerine kükürtleme işlemi yapılır. Teller yalak denilen yerde su içine batırılıp çıkartılır. Yalak yoksa 25-30 adet demet halindeki süpürge tellerin üzerinden süzgeç ile ıslatılır. Islatılan süpürge telleri kükürt odasına konulur. 2 ya da 2,5 kg kadar kükürt bir tabak içinde üstüne süpürge telleri konularak yakılır. Sadece kapı altının boşluğundan hava alacak şekilde, kükürt odasının kapısı kapatılarak 10-12 saat bekletilir. Süpürge telleri kükürt odasından çıkartılıp diğer işlemlere geçilir.¹⁷ Yapılan araştırmalarda süpürgeci bu sarartma işleminde kullanılan kükürdün sağlığa zararlı olduğu anlaşılmıştır. Solunum sistemini olumsuz şekilde etkilemekte olup, solunumun önemli derecede azalmasına sebep olmaktadır.¹⁸

2. Süpürge Yapım Tekniği

Süpürgeler günümüzde gerek temizlik için olsun gerek çeyizlik gelin süpürgeleri olsun 500-600gr. süpürge otundan yapılmaktadır. Turistik amaçlı olarak yapılan gelin süpürgelerin minyatürü olan aynalı süpürgeler ise 100-150 gr.'dan yapılmaktadır.¹⁹ Ortalama olarak bir süpürgeciğin ömrü dört aydır. Fakat iyi bir ustanın elinden çıkmış

¹⁵, Gürgendereli Rıfat., a.g.m., s.1415.

¹⁶ Halil İnalıcı, Doğum Yeri: Koşkova/Bulgaristan, Yaş: 70, Eğitim Durumu: İlkokul

¹⁷ Halil İnalıcı, Doğum Yeri: Koşkova/Bulgaristan, Yaş: 75, Eğitim Durumu: İlkokul

¹⁸ Berberoğlu Ufuk-Tabakoğlu Erhan-Motör Deniz, "Edirne'de Süpürge Otu Çalışanlarında SO Etkisinin Değerlendirilmesi", Türk Public Health 2013; 11(2), s.115.

¹⁹ Ender Kırdagezen Doğum Yeri: Edirne, Yaş: 50, Eğitim Durumu: İlkokul

ise bir yıl kadar kullanım ömrü olmaktadır. Edirne’de yapılan süpürgelerin özelliği renginin sarı olup saplarının yumuşak olmasıdır.²⁰

2.1. Süpürge Yapım Aşamaları

2.1.1.Seçme: Kükürtlünen süpürge tellerinden ince teller ayrılır. Ayrılan kalın tellere zahire, ince tellere ise işlik, denilir. Tellerin orta kısmında yer alan, yürek denilen teller fırçalık olarak ayrılır. Zahire denilen tellerin içinde bulunan en uzun teller ise tepelik olarak kullanılır. Tellerin diğer kısımları da hurde olarak ayrılır. Daha sonra sarma işlemine geçilir.

Fotoğraf 8. Seçilmeye hazır kükürtlünen süpürge otları

2.1.2.Sarma: Hurde olarak ayrılan tellerin içine, ortalama 15 santim boyunda kesilen kalemlerden 10-15 adet konulur. Kalem konulan bu yer süpürge'nin göğüs kısmı olur. Kalem ise otun sap kısımlarına denilir. Hurde tellerin etrafını, zahire olarak ayrılan teller ile sarılarak pamuk iplikle bağlanır. Bu şekildeki demete yavru denir. İki yavru yan yana bağlanır. Bu şekilde demete de çatılı denilir. Bu işlemi yapana ayrıca desteci denilir. Bu işlemden sonra bağlama işlemine geçilir.²¹

Fotoğraf 9. Yavru haline getirilmiş süpürge otu

²⁰ Günalan Behiç., a.g.m., s.25.

²¹ Halil İnalıcı, Doğum Yeri: Koşkova/Bulgaristan, Yaş: 75, Eğitim Durumu: İlkokul

Fotoğraf 10. Çatılı hale getirilmiş süpürge otu

2.1.3. Bağlama: Bu işi yapan kişiye de meslek olarak bağlayıcı denilmektedir. Bağlayıcı önce taslak atar. Çatılı hale getirilen süpürge telleri biraz elle ayrılarak naylon ipe iki ayrı yerden bağlanır. Sonra üstüne tepe geçirilir. Zahire olarak ayrılan tellerin uzunları tepelik için kullanılır. Bu tellerden 100-150 gr. kadar tepeye yerleştirilerek daire şeklinde açılır. Sonra tepeye tokmak ile teller iyi otursun, düzgün olsun diye biraz vurulur. Teller aşağıya doğru indirilerek pamuk iplik ile açılmasını diye bağlanır. Sap kısmına yedi boğum bağlanır. Daha sonra süpürge daha sağlam olsun, sapı çıkmasın diye çatal ikiye ayırıp sağlı sollu birer kez bağlanır. Bu şekilde çatal ayrılıp bağlanan süpürgelere çatal süpürge denilir. Bu işlemden sonra dikilmek üzere dikişe gönderilir.

Fotoğraf 11-12-13. Süpürge bağlama ve tepeliğin yapımı

2.1.4. Dikişi: Süpürgenin sap kısmının aşağısına göğüs denilir. Bu göğüs kısmından aşağıya doğru dikiş atılır. Dikiş sırasına kolan denilir. Bu şekilde beş kolan dikiş atılır. Aynı süpürge üzerinde farklı renklerde, genellikle kırmızı, mavi renkli iplikle dikiş atılabilir. Günümüzde bir süpürge, makine ile 1500 TL dikilmektedir. Eskiden sadece el ile dikilmekte idi. Zamanımızda ise daha çok İtalya'dan getirtilen makina ile dikilmektedir.²² Süpürgenin son şeklini veren dikişidir. Elde dikim şu

²² İbrahim İnalıcı, Doğum Yeri: Koşkova/Bulgaristan, Yaş: 70, Eğitim Durumu: İlkokul

şekilde yapılmaktadır. Çatal şekline getirilen süpürgeyi dikici süpürgeye sarılan iplerin hepsini çözerek yelpaze şekline getirir. Sonra genellikle 40 cm. uzunluğunda, 5cm. genişliğinde, 2cm. kalınlığında iki tahta parçasından oluşan, birbirine paralel olacak şekilde bir ucundan kalın sarma ipi ile bağlı bulunan, diğer uçları serbest olan, mengene denilen alete konulur. Açık halde bulunan uçlar sarma ipi ile sıkı bir şekilde bağlanır. Süpürgeye şekil vermek amacıyla yapılan, kıskaç şeklinde sıkıştırılması işleme koşma ya da mengeneye koşma işlemi denilmektedir. Dikici mengeneyi sıktıktan sonra, süpürgeyi daha düzgün olması için sap ve mengene arasında kalan kısmı tokmak ile döver. Bu işlemlerden sonra süpürge dikilmeye hazır hale getirilmiş olur.

Fotoğraf 14-15. Süpürge dikiminin makine ile yapımı

Dikici süpürgeyi sap kısmını yukarı gelecek şekilde, etek kısmından iki ayağı ile sıkıştırır. Dikiş atılan yeri, süpürgeyi sap kısmının gövdeyle birleştiği yerin altı ile etek ve gövdenin birleştiği yerin gövdeyi meydana getiren kısma atılır. Süpürgeye atılan bir sıra dikişe kolan denir. Bir süpürgeye genellikle beş ya da altı kolan bulunmaktadır. Kolunu meydana getiren dikişlerin düzgün olması için şip denilen bir alet kullanılır.²³ Daha sonra süpürgelerin etek uçları ve yüzeyleri makine ile düzeltilir.

Fotoğraf 16-17. Dikimi yapılmış süpürgelerin düzeltilmesi

Bu işlemten sonra süpürgeler iğne ile birbirlerine bağlanarak paket yapımına hazır hale getirilir.

²³ İsmail Engin, "Süpürgeçilik ve Süpürge Yapım Teknikleri", Edirne: Sehattaki Payitaht, Yıl:1998, İstanbul, Yapı Kredi Kültür ve Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. s.534-535

Fotoğraf 18-19. Süpürgelerin birbirlerine bağlanıp paket haline getirilmesi

B. Gelin Süpürgesi

Gelin süpürgesi üzerinde yer alan ayna, güzelliği ve temizliği ifade etmektedir. Trakya yöresinde bakımlı, güzel ve temiz olmaya verilen önemi simgelemektedir. Bu süpürge eski bir gelenektir. ²⁴ Fakat yazılı kaynaklarda ne zamandan beri yapıldığı hakkında herhangi bir belgeye rastlanılmamıştır. Evliya Çelebi'nin Seyahatname'sinde gelin süpürgesi bugünkü deyişle aynalı süpürge ile ilgili bir bilgi yoktur. Ne zamandan beri yapıldığı hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. En yaşlı süpürge ustaları da bu sözlü anlatımlar dışında bir şey bilmemektedir.

Gelin süpürgesi genç kızlar gelin olurken özel olarak yapıp çeyizlerine konulan süpürgelerdir. Eskiden çeyizin olmazsa olmazlarındandı. Bu süpürge olmazsa çeyizleri eksik sayılırdı. Süsleme işi önemli olup diğer temizlik süpürgesine gelin süpürgesinin yapımı daha zor, işçiliği de fazladır. Gelin süpürgesinin özelliği her iki tarafına da ayna yerleştirilip renkli yün, ponpon, kurdele, çeşitli boncuklar, renkli gelin pulları kullanılarak yöresel renklerle süslemeler yapılır. Boyu 60cm, ağırlığı ise 600-700 gr.'dır.

Bu süpürge ile çeşitli söylenceler vardır. Yeni gelinler evi süpürürken kayınvalidesinin kendisini takip edip etmediğini, kendisi ile ilgili bir şey söyleyip söylemediğini gelin süpürgesi ile takip edermiş. Başka bir hikâyede ise gelinin biri temizlik yapmayıp sürekli aynada kendine bakarmış. Bu duruma canı iyice sıkılmış olan kayınvalide almış eline ayna takılmış olan süpürgeyi, "Al gelin hem iş yap hem de aynada kendine bak" demiş. Edirne'de evlenme ile ilgili geleneklerde önemli yer tutan gelin süpürgesi sapına kabara denilen özel bir çivi çakıldığında süpürgeyi kullanan kızın bakire olduğunu, dışarı asıldığında ise o evde evlilik çağı gelmiş bir genç kızın olduğunu ifade edermiş.²⁵ Eskiden yokluk zamanlarda her yerde ayna bulunmazmış. Yeni evli gelinler kocası dışarıdan eve gelmeye yakın saçını, başını düzeltmek için bu gelin süpürgenin aynasını kullanırlarmış.²⁶

²⁴ Günalan Behiç., a.g.m., s.24

²⁵ Kemal Kalemdar, Doğum Yeri: Edirne Yaş: 62 Eğitim Durumu: İlkokul Yaşadığı Yer: Edirne

²⁶ Salim Yenibaş, Doğum Yeri: Edirne Yaş: 65 Eğitim Durumu: İlkokul Yaşadığı Yer: Edirne

Fotoğraf 20-21-22. Aynalı(Gelin) süpürgesi

Günümüzde aynalı süpürgeler turistik amaçlı, hem de ev dekorasyonu için Edirne'nin yöresel zanaatlarından olan misk meyve sabunu ile de süslenmektedir.

Fotoğraf 23-24-25. Misk meyve sabunu ile yapılmış aynalı(gelin) süpürge

SONUÇ

Edirne'de 1940-1950 yıllarında 360 işyeri vardı. Bazı atölyelerde 25-30 kişi çalışmaktaydı. Süpürge yapan atölyelerin yanı sıra gezginci süpürge ustaları da vardı.²⁷ Süpürge ustaları bu zanaattan gelecek umudu taşımamaktadırlar. Bazı ustalar ve çocukları bu işin gelecekte meslek olarak yapılmasını istememektedir. Yapılan araştırmalarda, Bostan pazarında faal olarak çalışan 4 dükkân temizlik süpürgesi, bir dükkân aynalı süpürge yapmaktadır. Süpürge borsasında 7 dükkân temizlik süpürgesi imal ederken, 1 usta kendi evinde aynalı süpürge yapmaktadır. Yani biri evinde olmak üzere toplamda 12 yerde üretim yapılmaktadır. Son 60 yılda süpürge imalatı yapılan atölye sayılarında yaklaşık % 95'lik düşüş olmuş, meslek adeta yok olma noktasına gelmiştir. Maddi olarak pek getirisi olmadığı için bu ustaların yanında şu an hiçbir çırak çalışmamaktadır. Çalışanların hepsi usta seviyesindedir. Ustalar vefat ettiğinde ise bu zanaat maalesef Edirne'de yok olacaktır.

²⁷ Günalan Behiç., a.g.m., s.24.

Süpürge imalatının önemli bir bölümünü teşkil eden gelin süpürgesi artık eskisi gibi çeyizlerde yer almamaktadır. 10 ile 30 cm. boyutlarında 100 ile 150 gr. ağırlığında minyatür şeklinde turistik amaçlı yapılmaktadır. İsmi de artık gelin süpürgesi değil aynalı süpürge olmuştur. Edirne'nin tanıtımında yer tutan ve turist olarak Edirne'ye gelenlerin süs eşya ya da hediyelik olarak aldıkları bir eşya olmuştur.

KAYNAKLAR

- Barışta Ö., (2005). Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Halk Plastik Sanatları, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları
- Berberoğlu U., Tabakoğlu E., Motör D., (2013). Edirne'de Süpürge Otu Çalışanlarında SO Etkisinin Değerlendirilmesi, Türk Public Health, 11(2), s.111-117.
- Engin İ., (1998). "Süpürgecilik ve Süpürge Yapım Teknikleri", Edirne: Serhattaki Payitaht, İstanbul, Yapı Kredi Kültür ve Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. s.529-535.
- Behiç G., (2003). "Süpürgecinin Anayurdu Edirne", Edirne Dergisi, Sayı:11, Haziran, s.24-25.
- Gürgendereli, R., (2009). "Edirne'ye Has Bir El Sanatı Olarak Süpürgecilik ve Süpürgecilikte Kullanılan Terimler", International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 4/8 Faal, s.1414-1424.
- Gürtunan, N., (1979). "Süpürge Darısı(Sorghum Technicus)'dan Yararlanılma Olanakları, Edirne'de Süpürge Sanatı ve Bu Sanatın Ekonomik Önemi", Türk Halkbilim Araştırmaları Yıllığı 1977, Ankara Üniversitesi Basımevi, Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları:28, Süreli Yayınlar Dizisi:4, Ankara, s.103-117.
-, Etso İş Rehberi, 2009, Edirne, s.30.
- Peremeci, O. N., (2011). Edirne Tarihi, Edirne: Bellek Yayınları

KAYNAK KİŞİLER

- İnalıcı, Halil, Doğum Yeri: Koşkova/Bulgaristan, Yaş: 75, Eğitim Durumu: İlkokul Yaşadığı Yer: Edirne
- İnalıcı, İbrahim, Doğum Yeri: Koşkova/Bulgaristan, Yaş: 70, Eğitim Durumu: İlkokul Yaşadığı Yer: Edirne
- Kırdagezen, Ender, Doğum Yeri: Edirne, Yaş: 50, Eğitim Durumu: İlkokul Yaşadığı Yer: Edirne
- Kalemdar, Kemal, Doğum Yeri: Edirne, Yaş: 62, Eğitim Durumu: İlkokul Yaşadığı Yer: Edirne
- Yenibaş, Salim, Doğum Yeri: Edirne Yaş: 65 Eğitim Durumu: İlkokul Yaşadığı Yer: Edirne

İNTERNET KAYNAKLARI

- <https://tr.wikipedia.org/wiki/Edirne> 17.06.2019
- <http://www.tmo.gov.tr/Upload/Images/SubeHarita/Kultur/edirne.pdf> 17.06.2019
- <https://webdosya.csb.gov.tr/db/edirne/webmenu/webmenu11222.pdf> 17.06.2019